

Petrányi Ilona
Pap Károly és Leviát György
Egy torzóban maradt dráma

Több mint húsz esztendeje, Pap Károly drámáiról szóló tanulmányom anyaggyűjtése során találtam rá az író *Leviát György* című színművének töredékes kéziratára az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattárában. A darabnak hiányzott két számozott oldala és vélhetően utolsó (befejező) felvonása is. A teljes mű elkészültéről (meglétéről) bizonyíték a kézirat mellett talált levél, amelyet a Hungarian Plays irodalmi és drámai ügynökség képviselője küldött Pap Károlynak 1931. június 9-én: „Igen tisztelt Uram, tegnap kaptam levelet dr. Paukertől New Yorkból, melyben azt írja, hogy a Theatre Guild végképp elállt a Leviát György színrehozatalától. Bármennyire tetszik is nekik a darab, úgy vélik, nem adhatnak elő olyan darabot, melynek egyes kritikusok esetleg antiszemita tendenciákat vethetnének szemére [!].”

A teljes kézirat sajnos máig nem került elő, noha fennmaradt az író hagyatékában a darabnak egy olyan szövegváltozata, amelyet Pap Károly özvegye „férje elbeszélése alapján” egészített ki, illetve fejezett be a Magvető Kiadónál megjelent *Pap Ká-*

roly száműve (1973) című kötet számára. Ennek autentikus volta azonban kétségesnek látszott, így a szerkesztő kihagyta a drámák gyűjteményes kiadásából.

A töredék ismerete alapján úgy tűnik, az író addigi legsikerültebb színpadi művéről van szó. A Hungarian Pays idézett levele is azt bizonyítja, nem művészi (dramaturgiai) fogyatékoságai miatt nem került színre a Theatre Guild-ban, hanem szellemisége miatt.

A *Leviát György* külön érdekessége, hogy átélte, az író későbbi gondolkodásmódját, magatartását is befolyásoló, valóságos élményen alapul, és Pap Károly életének oly szakaszáról tudósít, melyet biográfia hiányában szinte alig ismerünk. Az első világháború idején, az olasz fronton játszódik, ahová Pap Károly 1915-ben önkéntesként került, szinte közvetlenül a gimnázium padjaiból. Főhőse – tulajdonképpen az író alteregója – fiatal, lelkes, idealista katona, a tisztok, az antiszemita őrnagy és a századparancsnok kedvence. Mindaddig, amíg egy felháborító esemény következtében – mely nyílt

vallomásra készíti – ki nem derül, hogy a „nagyszerű öcskös”, a kitűnő bajtárs zsidó származású. Ettől kezdve minden megváltozik körülötte: a gyanakvás légköre veszi körül, tisztársai, sőt a közlegények is eltávolodnak tőle, majd igazságtalan vádak sorát zúdítják rá. Ebből a frappáns indítástól, groteszk szituációból azonban nem a K. u. K. hadsereg korlátolt tisztjeinek, szellemének a leleplezése, bírálata bontakozik ki, hanem a zsi-

HUNGARIAN PLAYS
LITERARY AND DRAMATIC AGENCY
RETEK-UTCA 55. IV. S.
BUDAPEST II.
HUNGARY
TELEPHONE 537-13.
CABLES: VARIETY BUDAPEST

1931 jun. 9.

Nagyságos Pap Károly urnak

B u d a p e s t

VI., Lehel-u. 28.

Igen tisztelt Uram,

tegnap kaptam levelet Dr Paukertől Newyorkból, melyben azt írja, hogy a Theatre Guild végképp elállt a LEVIÁT GYÖRGY színrehozatalától. Bármennyire tetszik is nekik a darab, úgy vélik, nem adhatnak elő olyan darabot, melynek egyes kritikusok esetleg antiszemita tendenciákat vethetnének szemére //.

A Theatre Guild egyik főrendezője azonban igen érdeklődik a darab iránt és továbbra is foglalkozik vele, azzal a gondolattal, hogy esetleg önálló produkcióként hozná színre más színházban. Dr Pauker érintkezésben marad vele és lehetőség szerint szorgalmazza az ügyet. Reméljük a legjobbat.

Sok üdvözlettel igaz hive

Petrányi Ilona

ohk

dóság, a zsidónak lenni problémájával szembeke-
rülő Leviát György belső, lelkiismereti drámája,
akinek a számára elviselhetetlen az a tudat, hogy
ott, azok között, ahol egyszer már otthonra talált,
indokolatlan előítéletek miatt idegenné és megve-
tetté váljon. Elhatározza, hogy tisztársai és a köz-
legények gyanakvásával, vádaskodásaival szembe-
nézve – önmagát, egyéni érzelmeit legyőzve, és ha
kell, élete feláldozása árán is – bebizonyítja, hogy
mint katona egyenértékű velük, és érdemes barát-
ságukra, becsülésükre. Ennyi a primér élmény, de
ha a darab csak ezt adná vissza, fogalmazná meg,
akkor nem volna több egy szeretetre, befogadásra,
elismerésre vágyó érzékeny kamaszember közös-
ségért folytatott harcának és romantikus, háborús
lelkesedésének a hiteles bemutatásánál. Szó sze-
rint vehető-e azonban a *Leviát György*ből kicsen-
dülő katonai lelkesedés, és kell-e nagyobb jelentő-
séget tulajdonítani neki 1928–30 tájt, a háborút el-
ítélő novellák: a *Csúromné istenkáromlása*, a *Levelek
egy asszonyhoz*, a *Jézus-történetek* és a *Mikáé*-ciklus

írójánál? Nyilvánvalóan nem. Maga Pap Károly is
így érezhette, mert azután, hogy – feltehetően 1936
és 1940 között – újból elővette és némiképp átdol-
gozta a darabot, e vonása változatlanul megma-
radt. Azért hangsúlyozzuk ezt, mert itt is, mint a
legtöbb Pap Károly mű esetében, az író a közvet-
len életanyagnál fontosabbnak tartotta az általa ki-
fejezésre jutó vagy mögötte meghúzódó eszmei
mondandót.

De az élmény elsődlegessége, személyes érde-
keltsége és tragikus volta folytán a Leviát György
nem lett didaktikus, vértelen tanmese, hanem mo-
dern etikai-filozófiai paraboladráma. Benne jelen
vannak és kifejeződnek azok az érzelmek, elmé-
letek, és problémák, amelyek Pap Károlyt a har-
mincas évek elejétől foglalkoztatták, és amelyekkel
később novelláiban, regényeiben, publicisztikájá-
ban és főként *Zsidó sebek és bűnök* (1935) című vi-
tairatában birkózik. Így a „népéhez, közösségéhez”
tartozás ambivalens érzése, a zsidó-magyar asszi-
miláció korabeli gyakorlatának elfogadhatatlan-

Pap Károly katonatársai körében

sága és az a máig fájón aktuális kérdés, hogyan lehet előítéletekkel megvert zsidóként (kisebbségként) a „befogadó hazában” élni és dolgozni.

A darab három főszereplője Leviát György, Fekete doktor, a tábori orvos, és Breuer közlegény háromféle lehetséges mentalitást és magatartást képvisel. Leviát nyíltan vállalja származását, annak minden belső és külső nyűgével együtt, és önfeláldozó hősiességével bizonyítja, hogy így is hasznára lehet a hazának. Fekete doktor szabadulni próbál legalább a vallás kötöttségeitől, kikeresztelkedett, de lelke mélyén továbbra is gyötrődnie kell, mert érzi, hogy így sem ismerik el egyenrangúnak, és maga is megmaradt másnak, idegennek. Breuer egyszerű, szolgai lélek, nem is törekszik arra, hogy társai megbecsüljék, magukkal egyenrangúnak tartásák, csak meghúzódni szeretne. De mivel állandóan retteg a harctól, hogy néha kibújhasson a szolgálat alól, megvesztegetéshez folyamodik. Ösztönösen elfogadja a hallgatólagos kompromisszumot, hogy csak a pénz az, amiért a zsidót megtűrik, befogadják, és amiért baráti segítséget remélhet.

Fekete doktor és Breuer közlegény helyzetével, sorsával Pap Károly a magyarországi asszimiláció hazug, felemás voltát kívánta példázni. Eizménye az őszintébb, becsületesebb együttműködés és befogadás lehetőségét kereső leviáti magatartás, mely önmaga gyengeségeivel és környezete előítéleteivel szembenézve és azokat legyőzve vívja ki a befogadó közösség becsülését. Némi túlzással azt mondhatnánk, hogy a hadsereg, Leviát százada ilyen értelemben a magyarság szimbóluma, sőt – arisztokrata, földbirtokos, értelmiségi tisztjeivel, paraszt közkatonáival, akikben más-más gondolatok, sérelmek, indulatok, előítéletek munkálnak – a magyar társadalom modellje. És egy kissé azé a „Közös-

ségé” is, ahová a rabbinus család zárt világában felnőtt, magányos kisgyermek vágyott – ahol a gyerekek „vért ihatnak”, tépett ruhában járhatnak, bátor és vad játékokat játszhatnak –, és amely vágy a kamaszfiút a háború kalandjába sodorta.

